

УДК 614.2:355

Бадюк М. І., д-р мед. наук, проф., начальник кафедри організації медичного забезпечення Збройних сил України

Ковида Д. В., канд. мед. наук, майор медичної служби, ст. викладач кафедри організації медичного забезпечення Збройних сил України

Микита О. О., канд. мед. наук, підполковник медичної служби, ст. викладач кафедри військової терапії Українська військово-медична академія, м. Київ, Україна

Нормативно-правова база медичного забезпечення Збройних сил України в умовах запровадження стандартів НАТО

Резюме. У статті висвітлено особливості обґрунтування й розроблення дорожньої карти щодо узгодження нормативно-правової бази медичного забезпечення Збройних сил України зі стандартами НАТО. Наведено алгоритм оцінювання відповідності нормативно-правових документів системи медичного забезпечення Збройних сил України аналогічним документам НАТО, запропоновано матрицю визначення відповідності нормативної бази.

Ключові слова: медичне забезпечення, нормативно-правова база, стандартизація, Збройні сили України, дорожня карта.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ

Нормативно-правове забезпечення є важливою складовою системи воєнної безпеки держави, що регулює діяльність створених на його основі державних інститутів, громадських та інших організацій та обґрунтовує можливість формування й реалізації воєнної політики загалом. Тимчасова окупація Російською Федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, збройний конфлікт на сході нашої держави та руйнування системи світової і регіональної безпеки та принципів міжнародного права зумовили розроблення й підписання Президентом України нової редакції Воєнної доктрини України [1]. Основою її реалізації є адаптація національного законодавства у сфері національної безпеки до євроатлантичних норм і стандартів. Тому реформування системи медичного забезпечення сил оборони України спрямовано на покращення якості медичного забезпечення шляхом упровадження новітніх систем, ефективних медичних технологій і медико-технологічних документів медичного забезпечення військ, не нижчих ніж стандарти цивільної системи охорони здоров'я, зважаючи на відповідні вимоги Північноатлантичного альянсу (НАТО).

Практичну реалізацію положень Воєнної доктрини України з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів відображено в Стратегічному оборонному бюлетені України (СОБ), відповідно до якого оборонна реформа сприятиме створенню системи медичного забезпечення, спроможної надавати відповідну медичну підтримку завданням, які поставлені перед силами оборони України [2].

Проте для побудови ефективної системи медичного забезпечення й набуття спроможності надання якісної медичної допомоги, лікування і медич-

ної реабілітації поранених у рамках єдиного медичного простору необхідне розроблення покрокового сценарію трансформування медичних служб відомств, залучених до сил оборони держави. Очевидно, що основою для трансформування медичних служб сил оборони держави має стати розроблення й ухвалення необхідної нормативно-правової бази та, відповідно, впровадження прийнятної для умов сьогодення дорожньої карти.

Таким чином, обґрунтування й розроблення дорожньої карти проведення нормативно-правової бази медичного забезпечення сил оборони держави має стати першим кроком до майбутньої спроможності військових відомств щодо імплементації до Північноатлантичного альянсу.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою роботи є висвітлення особливостей обґрунтування дорожньої карти щодо розроблення нормативної бази медичного забезпечення Збройних сил України (ЗСУ).

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У дослідженні здійснено контент-аналіз нормативно-правової бази з питань охорони здоров'я. Застосовано методологію бібліосемантичного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Формування національних оборонних спроможностей воєнної політики у сфері системи медичного забезпечення ЗСУ та інших військових відомств полягає в модернізації військової системи охорони здоров'я в напрямі концентрації зусиль на заходах з медичного забезпечення військ (сил) у можливих конфліктах із максимальною їх інтеграцією з цивільною системою охорони здоров'я, з урахуванням кращих світових стандартів [3, 4].

Водночас з метою досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та НАТО, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєнно-економічній та військово-технічній сферах з усіма державами-партнерами, підвищується актуальність поширення досвіду військово-медичних служб зарубіжних армій і, насамперед, досвіду медичного забезпечення збройних сил НАТО, де стандартизація медичного забезпечення розвинена на досить високому рівні.

Нині розроблення військових стандартів у ЗСУ регламентується низкою відомчих нормативних документів – військових стандартів № 01.001.003–01.001.08, де, зокрема, визначено порядок підготовки, реєстрації військових стандартів, вимоги до побудови, викладення й оформлення та правила й методи впровадження міжнародних військових нормативних документів, з урахуванням досвіду держав-членів НАТО та цивільного сектора [5–8]. Однак вони не порушують і не відображають процес розроблення й впровадження стандартів, клінічних протоколів щодо надання медичної допомоги, лікування та реабілітації поранених. Така функція в державі покладена на центральний орган виконавчої влади у сфері охорони здоров'я, яким визначено Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) України.

Проведення реформи та військове співробітництво сприяють реалізації стратегічної мети України щодо євроатлантичної інтеграції завдяки поступовому ухваленню стандартів і процедур НАТО, а також підвищенню взаємосумісності між ЗСУ та НАТО, зокрема через імплементацію цілей партнерства й реагування на кризові сценарії під проводом НАТО. У зв'язку з цим у

військовій системі медичного забезпечення зростає необхідність уніфікації процедур сумісності, принципів і стандартів медичного забезпечення ЗСУ з відповідними процедурами, принципами і стандартами Північноатлантичного альянсу [9, 10]. До того ж важливого значення набуває не механічне копіювання, а аналіз, узагальнення та критичне оцінювання їхнього досвіду. Його використання має бути зваженим і враховувати специфіку ЗСУ та їхнього медичного забезпечення, а також реальну політичну ситуацію та економічні можливості держави.

Вивчивши нормативно-правові документи щодо стандартизації в цивільній системі охорони здоров'я та медичного забезпечення ЗСУ і держав-членів НАТО, можемо дійти висновку, що в основі процесу розроблення стандартів лежить єдиний управлінський цикл, який має функціональну й організаційну складові (рисунок 1).

Рисунок 1
Цикл (компоненти) з розроблення стандартів медичного забезпечення

Таким чином, компонентами розроблення стандартів є: планування, розроблення, застосування та їх перегляд. Ці компоненти визначені відповідно до циклу Демінга [11].

Отже, запровадження компонентів стандартизації медичного забезпечення ЗСУ, що передбачали б, зокрема, необхідну якість медичної допомоги на підставі адекватного рівня організації, наявності сучасного технічного оснащення, всебічного ресурсного забезпечення, високого рівня підготовки медичних фахівців, має здійснюватися шляхом створення такої системи медичного забезпечення ЗСУ, яка б відповідала соціально-економічним умовам держави і сучасним завданням бойової діяльності військ.

На нашу думку, це може бути реалізовано завдяки створенню єдиної уніфікованої системи стандартизації медичного забезпечення ЗСУ з урахуванням інтеграції медичного забезпечення ЗСУ в загальнодержавну систему охорони здоров'я та імплементації досвіду держав-членів НАТО.

Для досягнення взаємосумісності багатонаціональних сил (Україна – НАТО тощо), узгодженості доктрин і процедур необхідно прийняти зрозумілу для всіх членів термінологію, створити повну взаємосумісність систем зв'язку та інформаційних систем, військової техніки й обладнання, взаємозамінність бойових припасів і систем матеріально-технічного забезпечення [12].

Аналіз нормативного забезпечення держав-членів НАТО показав, що стандарт НАТО є автономним документом; не містить відомості, що характе-

ризують національні можливості чи організації; за потреби такі дані мають бути поміщені в документах, пов'язаних зі стандартом; форматується й опубліковується як Союзна чи багатонаціональна публікація; повинен бути підготовлений і оприлюднений однією чи двома офіційними мовами НАТО (англійською та французькою).

Одним із основних термінів, що застосовуються під час імплементації, є Стандартизована угода НАТО (Standardization Agreement, STANAG) – документ НАТО зі стандартизації, що визначає добровільну згоду держав-членів для реалізації обраного стандарту, повністю або частково, із застереженнями або без них (рисунок 2).

Слід зазначити, що STANAG може охоплювати один або кілька стандартів союзників за умови взаємопов'язаності, а також повинен: вказувати необхідний потенціал і пов'язані з ними функціональну сумісність/вимоги зі стандартизації, які мають виконуватися щодо її реалізації; надавати вказівки із застосування та впровадження стандартів союзників; містити цільову дату реалізації; бути розроблений, поданий на ратифікацію, оприлюднений і розповсюджуватись двома офіційними мовами НАТО; бути підготовлений для забезпечення найбільшого розповсюдження серед потенційних користувачів, тобто без класифікації маркування; ототожнюватися з чотиризначним номером. Для підписання представниками медичної служби ЗСУ будь-якого STANAG необхідно мати офіційний національний аналог.

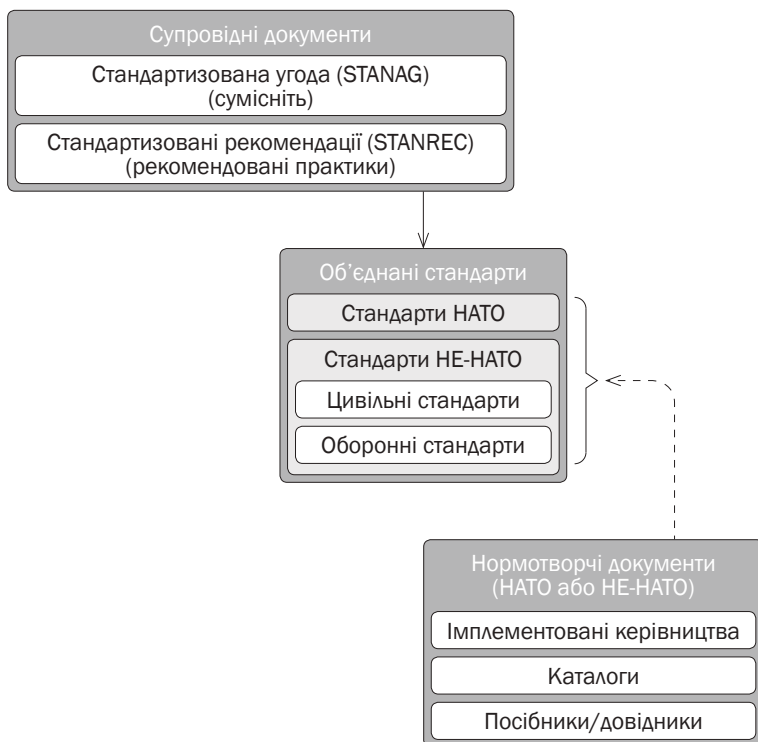

Рисунок 2
Взаємозалежність документів НАТО зі стандартизації

У таблиці 1 подані завдання для досягнення мети партнерства Україна – НАТО G5404 «Реформування системи медичного забезпечення» та оперативної мети підп. 4.2 Стратегічного оборонного бюлетеня.

Таблиця 1
Окремі вимоги СОБ щодо оптимізації медичного забезпечення Збройних сил України

№ з/п	Близька перспектива	Середньострокова перспектива
Організаційні		
1	Розробка та впровадження Доктрини з медичного забезпечення сил оборони України	Розробка та запровадження військово-медичних стандартів, клінічних алгоритмів та протоколів з медичної практики в діяльність військово-медичних служб
2	Розробка та впровадження Настанови з медичного забезпечення сил оборони України	
3	Опрацювання нормативно-правових актів з медичного забезпечення сил оборони відповідно до стандартів НАТО	
4	Затвердження принципового поділу системи медичного забезпечення на Етапи 1–4. Розпочато процес створення медичних можливостей відповідно до норм і правил Роль 1–4	Створення організаційно-штатної структури медичних служб сил оборони
5	Досягнення сумісності в питаннях медичного забезпечення шляхом застосування стандартів НАТО, зокрема й термінів для евакуації (домедична допомога – 10 хв, 2 год до Етапу 1, 4 год до Етапу 2) під час проведення операцій силами оборони	Досягнення сумісності в питаннях медичного забезпечення шляхом застосування стандартів НАТО, разом із відповідністю поділу Роль 1 і Роль 2 до термінів для евакуації (домедична допомога – 10 хв, 1 год до Роль 1, 2 год до Роль 2)
6	Опрацювання нормативно-правової бази про систему фізичної та психологічної реабілітації, оновлення фонду й покращення матеріальної бази реабілітаційних закладів	Стандартизація та впровадження методики проведення медичної реабілітації для відновлення фізичних, психологічних і соціальних функцій
Медичне постачання		
7	Базове забезпечення: забезпечення війська (сил) сучасним комплектно-табельним оснащенням (медикаментами, інструментами та медичним обладнанням) для надання медичної допомоги та лікування	Повне забезпечення: забезпечення війська (сил) сучасним комплектно-табельним оснащенням (медикаментами, інструментами та медичним обладнанням) для надання медичної допомоги та лікування
8	Базове забезпечення: укомплектування медичних підрозділів і військово-медичних закладів засобами розшуку поранених, транспортними засобами медичної та аеромедичної евакуації, у тому числі броньованими	Повне забезпечення: укомплектування медичних підрозділів та військово-медичних закладів засобами розшуку поранених, транспортними засобами медичної та аеромедичної евакуації, у тому числі броньованими
Навчальні		
9	Створення системи підготовки й перепідготовки офіцерського, старшинського та сержантського складу: курси з управління, медичного постачання та матеріально-технічного забезпечення відповідно до стандартів НАТО	Розроблення й запровадження сучасних навчальних програм підготовки й перепідготовки медичного персоналу відповідно до стандартів НАТО та вимог сучасності

З метою якісного виконання вимог СОБ та для узгодження (імплементції, адаптації чи розробки) наявних нормативних документів (НД) ЗСУ з вимогами НАТО було удосконалено науково-методичний апарат, зокрема розроблено алгоритм оцінювання відповідності нормативних документів системи медичного забезпечення ЗСУ (рисунок 3).

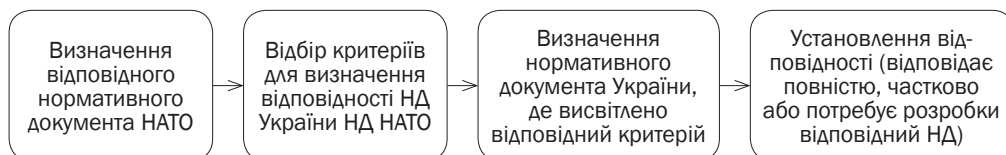

Рисунок 3
Алгоритм оцінювання відповідності нормативного документа системи медичного забезпечення ЗСУ аналогічному держав-членів НАТО

За допомогою запропонованого алгоритму та для розуміння результату процедури визначення відповідності нормативних документів України аналогічним документам альянсу нами розроблено й запропоновано використовувати матрицю відповідності нормативних документів (таблиця 2).

Таблиця 2
Матриця розробки відповідності нормативних документів системи медичного забезпечення ЗСУ аналогічним держав-членів НАТО

№ з/п	Нормативний документ держав-членів НАТО	Нормативний документ України	Критерії відповідності	Відповідність	Потребують розробки
1	MC 0326/3 «NATO Principles And Policies of Medical Support»	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
2	NATO. AJP-4.10 (B). Allied Joint Doctrine for Medical Support	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
3	AJMedP-1. Allied Joint (AJ) Medical Planning Doctrine	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
4	AJMedP-2. AJ Doctrine for Medical Evacuation	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
5	AJMedP-3. AJ Medical Doctrine for Medical Intelligence	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
6	AJMedP-4. AJ Medical Force Health Protection Doctrine	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
7	AJMedP-5. Allied Joint Doctrine for Medical Communications and Information Systems	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
8	AJMedP-6. AJ Civil-Military Medical Interface Doctrine	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
9	AJMedP-7. AJ Medical Doctrine for Support to Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defensive Operations	обирається	визначаються	так/ні	вказуються
10	AJMedP-8. AJ Medical Doctrine for Military Health Care	обирається	визначаються	так/ні	вказуються

В ієрархічній структурі нормативно-правового супроводу медичного забезпечення держав-членів НАТО чільне місце посідає МС 0326/3 «Принципи і політика медичного забезпечення НАТО», що містить загальні принципи медичного забезпечення та презентує медичну політику НАТО, спрямовану на виявлення аспектів військової політики й напрями оперативного медичного забезпечення держав-членів НАТО. При цьому держави-члени НАТО мають розробляти сумісні концепції медичної допомоги, плани, структури та процедури.

За допомогою запропонованої матриці відповідності нами проведено оцінювання нормативних документів держав-членів НАТО та України. На перший погляд, під загальну структуру МС 0326/3 підпадає проект розробленої Воєнно-медичної доктрини України. Цей документ містить основні положення політико-економічної складової держави щодо здійснення її медичного забезпечення на стратегічному рівні з урахуванням особливих умов. Однак не відображає в цілому оперативні військово-медичні особливості медичного забезпечення ЗСУ. Тобто Воєнно-медична доктрина України є суто політичним нормативно-правовим актом стратегічного рівня, спрямованим на створення єдиної дієвої системи державного управління медичним захистом задля збереження життя і здоров'я громадян України, її фінансового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення, а також забезпечення координації діяльності її учасників в умовах надзвичайних ситуацій, зменшення кількості поранених і хворих у воєнний і мирний час та запобігання інвалідності та втрати працездатності; створення цілісної системи фізичної, психосоматичної та соціальної реабілітації для повернення в найкоротший термін до військової чи трудової діяльності постраждалих; створення ефективної системи підготовки різних цільових груп населення з питань надання домедичної допомоги.

За розробленим алгоритмом також було оцінено низку інших нормативно-правових документів медичної служби ЗСУ, зокрема «Доктрина з медичного забезпечення ЗС України», основні положення якої, на нашу думку, близькі до критичних положень МС 0326/3, а в деяких аспектах вони навіть тотожні [13].

Більш детально, ніж в МС 0326/3, вимоги до функціонування збройних сил НАТО розкриваються в АJP-4.10 (В) «Доктрина з медичного забезпечення НАТО», що є основним нормативно-правовим актом військово-медичної служби альянсу. Як випливає з наведеної матриці (таблиця 2), особливістю цієї доктрини є те, що кожен розділ висвітлює основні положення спільних медичних доктрин НАТО за відповідними напрямками (медичне планування, медична евакуація тощо), а також інших доктрин, стандартів і STANAG. Після цього, використовуючи запропоновану матрицю, було оцінено інші нормативні документи медичної служби ЗСУ, що відповідали б АJP-4.10 (В). Результати оцінювання наведено на рисунку 4.

У цілому виявлено, що нині для досягнення відповідності нормативно-правових документів системи медичного забезпечення ЗСУ вимогам стандартів НАТО необхідно передусім адаптувати чи розробити понад 50 вітчизняних стандартів. Також потребують першочергового перекладу та розробки – 6 STANAG; отримання оригіналів STANAG і офіційного перекладу – 5 STANAG; перекладу та розробки – понад 20 STANAG. Значна кількість STANAG НАТО, що є похідними від основних або другорядними, мають бути опрацьовані в другу чергу. Таким чином, стає зрозумілим, що процес уз-

годження нормативно-правових документів медичного забезпечення ЗСУ із сучасними стандартами НАТО є тривалим, поступовим і складним. Від чіткого розуміння проблем, що проявляються в організації та проведенні заходів щодо адаптації нормативно-правової бази залежить кінцевий результат, а саме – досягнення мети в цілому.

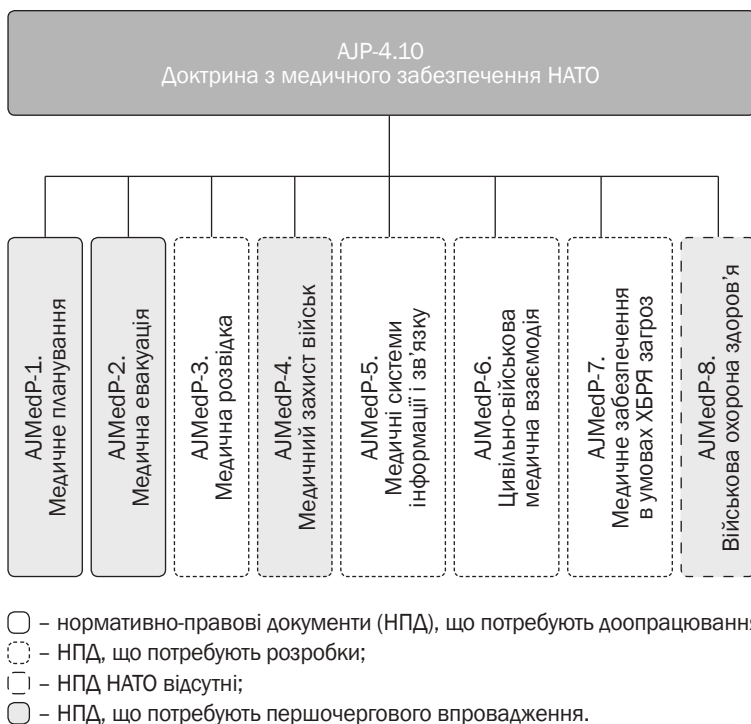

Рисунок 4
Структура нормативно-правового супроводу медичного забезпечення держав-членів НАТО

Примітка. ХБРЯ загрози – хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні загрози.

ВИСНОВКИ

1. Обґрунтування й розробка нормативно-правових документів медичного забезпечення Збройних сил України відповідно до сучасних стандартів НАТО для медичних служб сил оборони нині є одним із актуальних і пріоритетних завдань.

2. Визначення відповідності нормативно-правових документів медичного забезпечення Збройних сил України стандартам НАТО проводили із застосуванням оновленого науково-методичного забезпечення: алгоритму оцінювання й матриці відповідності.

3. Із застосуванням матриці відповідності нормативних документів військово-медичної служби керівним документам держав-членів НАТО розроблено дорожню карту стандартизації медичного забезпечення, визначено пріоритетність і черговість розробки стандартів, що відповідають вимогам Стратегічного оборонного бюлетеню.

Badiuk M. I., Doctor of Medical Science, Professor, Head of Department of Medical Support of the Armed Forces of Ukraine

Kovyda D. V., Candidate of Medical Science, Major of Medical Service, Senior Lecturer, Department of Medical Support of the Armed Forces of Ukraine

Mykyta O. O., Candidate of Medical Science, Lieutenant Colonel of Medical Service, Department of Military Therapy

Ukraine Military Medical Academy, Kyiv, Ukraine

Requirements of legal framework to introduce NATO standards in medical care within the Armed Forces of Ukraine

Summary. The article provides a road map and its' justification in order to introduce NATO standards of medical care within the Armed Forces of Ukraine from the standpoint of legal requirements. Herein an algorithm to perform an audit of legal acts is outlined as well as a matrix to identify misalignments.

Keywords: medical care, standardization, the Armed Forces of Ukraine, road map.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України від 06.06.2016 № 240/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>.
3. Бадюк М. І. Обґрунтування моделі стандартизації медичного забезпечення Збройних Сил України та оцінка її ефективності / М. І. Бадюк, О. О. Микита, А. М. Губар // *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. – 2016. – No. 7. – P. 37–46.
4. Микита О. О. Комплексний аналіз управління якістю медичної допомоги на основі стандартизації медичного забезпечення збройних сил і цивільної охорони здоров'я / О. О. Микита // *Екстрена медицина: від науки до практики*. – 2016. – № 1 (17). – С. 29–43.
5. Військовий стандарт 01.001.000 (Видання 2) : Військова система стандартизації. Стандартизація та політика Міністерства оборони України в галузі стандартизації : ВСТ 01.001.000–2000(02). – [Чинний від 12.12.2000]. – 2000. – 21 с. – (Національний стандарт України).
6. Військовий стандарт 01.001.003 (Видання 3) : Військова система стандартизації. Порядок розроблення і реєстрації військових стандартів : ВСТ 01.001.003–2010(03). – [Чинний від 13.10.2010]. – 2010. – 40 с. – (Національний стандарт України).
7. Військовий стандарт 01.001.004 (Видання 3) : Військова система стандартизації. Вимоги до побудови, викладення та оформлення військових стандартів : ВСТ 01.001.004–2010(03). – [Чинний від 13.10.2010]. – 2010. – 56 с. – (Національний стандарт України).
8. Військовий стандарт 01.001.008 (Видання 1) : Військова система стандартизації. Правила і методи впровадження та застосування міжнародних військових нормативних документів : ВСТ 01.001.008–2011(01). – [Чинний від 04.05.2011]. – 2011. – 20 с. – (Національний стандарт України).
9. NATO Principles and Policies of Medical Support : МС 0326/3. – 2011. – 26 p.
10. Allied joint doctrine for medical support. Edition B. Version 1 : NATO standard AJP–4.10. – 2015. – 170 p.
11. Yamazaki T. Knowledge management of healthcare by Clinical-Pathways / T. Yamazaki, K. Umemoto // *Journal of Information & Knowledge Management*. – 2010. – Vol. 9 (2). – P. 119–125.
12. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 р. № 1315–VII / Верховна Рада України // *Відомості Верховної Ради України*. – Офіц. вид. – 2014. – № 31. – С. 2405.

13. Доктрина медичного забезпечення Збройних Сил України / під. ред. В. Б. Андронатія, Ю. Ф. Клівенка. – Київ : УВМА, НДІ ПВМ, 2014. – 25 с.

REFERENCES

1. Presidential Decree of Ukraine on 24.09.2015 no. 555/2015. On the decision of the National Security and Defense of Ukraine on September 2, 2015 "On the new edition of the Military Doctrine of Ukraine". Available at: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. (accessed 01.02.2017)
2. Presidential Decree of Ukraine on 06.06.2016 no. 240/2016. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine on May 20, 2016 "On Strategic Defense Bulletin of Ukraine". Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>. (accessed 01.02.2017)
3. Badiuk M. I., Mykyta O. O., Gubar A. M. (2016) Obgruntuvannya modeli standartyzatsii medychnoho zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy ta otsinka yii efektyvnosti [Justification medical model of standardization of the Armed Forces of Ukraine and its evaluation]. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*, no. 7, pp. 37–46. (in Ukr.)
4. Mykyta O. O. (2016) Kompleksnyi analiz upravlinnia yakistiu medychnoi dopomohy na osnovi standartyzatsii medychnoho zabezpechennia zbroinykh syl i tsyvilnoi okhorony zdorovia [Comprehensive analysis of healthcare quality management based on standardization of medical support of the armed forces and civilian health]. *Ekstrena medytsyna: vid nauky do praktyky*, no. 1 (17), pp. 29–43. (in Ukr.)
5. Military Standard 01.001.000–2000(02). Military standardization system. Standardization Policy and the Ministry of Defense of Ukraine in the field of standardization. Kyiv, 2000. 21 p. (in Ukr.)
6. Military Standard 01.001.003–2010(03). Military standardization system. Procedure for the development and registration of military standards. Kyiv, 2010. 40 p. (in Ukr.)
7. Military Standard 01.001.004–2010(03). Military standardization system. Requirements for the construction, layout and design of military standards. Kyiv, 2010. 56 p. (in Ukr.)
8. Military Standard 01.001.008–2011(01). Military standardization system. The rules and methods of implementation and use of international military regulations. Kyiv, 2011. 20 p. (in Ukr.)
9. MC 0326/3. NATO Principles and Policies of Medical Support. 2011. 26 p.
10. NATO standard AJP–4.10. Allied joint doctrine for medical support. Edition B. Version 1. 2015. 170 p.
11. Yamazaki T., Umemoto K. (2010) Knowledge management of healthcare by Clinical-Pathways. *Journal of Information & Knowledge Management*, vol. 9, Issue 2, pp. 119–125.
12. Verkhovna Rada Ukrainy (2014) Law of Ukraine on 06.05.2014 no. 1315–VII. On standardization. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 31, pp. 2405. (in Ukr.)
13. Андронатій В. Б., Клівенко Ю. Ф. (ed.) (2014) *Доктрина медичного забезпечення Збройних Сил України* [Medical Doctrine of the Armed Forces of Ukraine]. Kyiv, 25 p. (in Ukr.)

Стаття надійшла в редакцію 26.04.2017 р.